

Ranskan vuoden 2005 mellakat:

syttymissyyt ja leviämisprosessi

Sebastian Roché

JOHDANTO

Ranskassa on esiintynyt mellakoita säännöllisesti vuodesta 1979 asti. Ilmiö nousi esiin 1970-luvun lopulla. Ensimmäiset mellakat puhkesivat vuonna 1979 Vaulx-en-Velinissä, aivan Lyonin naapurissa. Piirteet olivat samat kuin myöhemmissäkin mellakoissa: henkilöautojen polttoja, yhteenottoja poliisin kanssa. Minguettesin lähiössä, joka sijaitsee Lyonin toisessa naapurikaupungissa Vénissieux'ssä, harrastettiin vuosina 1981, 1982 ja 1983 "rodeoita", joissa varastettiin autoja ja kaahattiin pakoon poliisia. Lopuksi autot poltettiin ja sen jälkeen otettiin yhteen poliisin kanssa. Vuoden 1981 mellakoita ei juuri nostettu esiin tiedotusvälineissä, mutta ne horjuttivat vastikään valtaan nousutta sosialistihallitusta. Siitä asti Ranskassa on esiintynyt enemmän tai vähemmän vakavia ja julkisuutta saaneita mellakoita, kuten esimerkiksi vuonna 1990 Vaulx-en-Velinissä ja vuonna 1991 Pariisin liepeillä sijaitsevassa Val-Fourrén lähiössä, jossa mellakoitiin myös vuosina 1993 ja 1997, sekä Dammarie-les-Lysissä. Toulousessa esiintyi rajuja mellakoita vuonna 1998 ja Montbéliardissa vuonna 2000, ja Strasbourgissa on järjestelmällisesti poltettu autoja juhlapyhien aikaan ja Rouenissa tasaisempaan tahtiin. On syntynyt uusi perinne ja osaamisen laji, jota osa nuorisosta välittää eteenpäin. Joka vuosi palaa kymmeniä tuhansia ajoneuvoja: pelkästään vuonna 2005 niitä oli Ranskan tiedustelupoliisin mukaan poltettu 28 000 jo ennen mellakka-aaltoa.

Sanalla 'mellakka' tarkoitetaan erilaisten tekojen, joita Ranskassa nimitetään "kaupunkiväkivalaksi" (*violences urbaines*), *yhdistymistä* ajassa ja paikassa. Yhtenä ja samana yönä samassa paikassa jotkut polttavat autoja ja jotkut roskapönttöjä, ja aktiivisimmat

ehivät heitellä poliisiakin erilaisilla ammuksilla ja jopa käydä käsikähmään poliisien kanssa. Yksitellen esiintyessään nämä teot ovat kaupunkiväkivaltaa, mutta yhdessä niistä muodostuu mellakka. Englannissa samantyyppisistä tapahtumista käytetään sanaa *riot*. Sana tulee muinaisranskan sanasta ”riote”, joka merkitsi riitaa. *Riot*-sanan määritelmän mukaan kyse on vähintään kolmen ihmisen yhteistoimin ja yhteisessä tarkoituksessa aiheuttamasta meluisasta yleisen rauhan tai järjestyksen häiriöstä. Kyseessä on siis kollektiivinen ilmiö, vaikka se voikin esiintyä pienessä mittakaavassa. Siihen yhdistyy myös ajatus vaaratilanteesta.

1 Vuoden 2005 mellakat ja niiden seuraukset

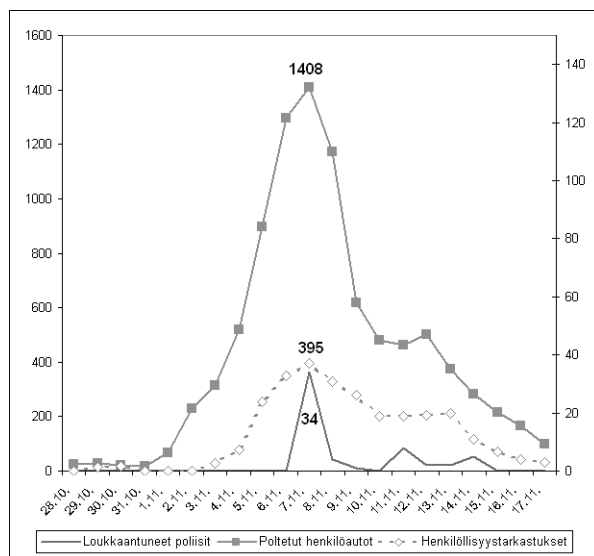
Aluksi on syytä käydä läpi Ranskan tapahtumat ajalla 27.10.–18.11.2005 ja esittää niiden seuraukset lukuina.

LYHYT SELOSTUS VUODEN 2005 MELLAKOISTA

Torstaina 27.10.2005 noin *kello 17.15* eräs Livry-Garganin asukas ilmoitti, että nuoria oli tunkeutunut purkutyömaalle. Livry-Gargan sijaitsee Pariisin liepeillä aivan Clichy-sous-Bois’n läheisyydessä, departementissa 93 (Seine-Saint Denis), joka kuuluu Ranskan huono-osaisimpiin departementteihin. Kyseiset kymmenkunta nuorta olivat olleet pelaamassa jalkapalloa. *Neljännestuntia myöhemmin* BAC 833 -yksikön poliiseille ilmoitettiin, että työmaalla oli tehty ”ilkivaltaa”. BAC (*brigade anti-criminalité*) on poliisin rikosentorjuntaosasto, joka hoitaa voimakeinoja vaativat tehtävät. Yhdelle Clichyn BAC-yksikön autolle annettiin siis radiohälytys, ja partio pysähtyi paikalle ja tarkasti henkilöpaperit teini-ikäiseltä pojalta, joka näytti pitävän vahtia. Osa nuorista lähti pakoon ja meni muuntajarakennukseen. Pariisin palokunta saapui paikalle *kello 18.53*. Palomiehet totesivat, että kaksi nuorukaista, iältään 15 ja 17, oli kuollut sähköiskuun muuntajan sisällä. Kolmas, täysi-ikäinen nuorukainen, sai pahoja palovammoja.

Tunnin kuluessa siitä, kun palomiehet löysivät ruumiit (eli *kello 20:n tienoilla*), lähiön nuoria alkoi kerääntyä yhteen. Syntyi kärhämää, jotka kärjistyivät mellakoiksi. Viitiseentoista ajoneuvoa poltettiin. Tapahtumat olivat alkaneet eskaloitua. Tätä ei kukaan osannut sen enempää ennustaa kuin ehkäistäkään. Tilanne paheni illalla, kun toistasataa nuorta alkoi hyökätä liiketiloihin ja julkisiin rakennuksiin. Viitiseentoista nuorta yritti tunkeutua kaupungintaloon. Paloaseman eteen pysäköineiden poliisien kanssa käytiin yhteenottoja. Tähän päättyi *ensimmäinen vaihe*, jonka aikana tapahtumat olivat vielä ajallisesti ja paikallisesti erillisiä: dramaattisesti päättynyt poliisitehtävä ja yhä rajummiksi kiihtyviä välikohtauksia eräässä Clichy-sous-Bois’n lähiössä.

Perjantaina 28.10.2005 kello 10.48 sisäministeri Nicolas Sarkozy esitti AFP-uutistoimiston tiedotteessa virallisen version draamasta: ”Kun poliisi saapui, joukko nuoria lähti juosten paikalta. Kolme nuorta, *joita poliisi ei fyysisesti ajanut takaa*, pyrki piiloutu-

KAAVIO 1

Sisäministeriön ilmoittamat poltettujen autojen ja mellakkapädätysten lukumäärät kunkin yönä (26.10.–16.11.2005)

maan kiipeämällä kolmimetriselle suojamuurille, jonka takana oli muuntaja.” Sarkozy perusteli poliisin saapumista paikalle ”murtovarkaudella”.¹ Bobigny’n syyttäjä (departementin 93 korkein oikeusviranomainen) François Molins tosin ilmoitti, että asiassa käynnistettäisiin tutkinta ”heitteillejätöstä”. Hänen mukaansa tutkinnassa oli kuitenkin jo käynyt ilmi, että uhrien ja poliisien välillä ”ei tapahtunut takaa-ajoa”.² Koko lokakuun 28. päivän ajan siis prefektinvirasto (maaherraa vastaava virkamies) ja sisäministeriö, mutta myös poliisien ammattijärjestöt, vetäytyivät jo ennalta kaikesta vastuusta kuin yhdestä suusta vaivautumatta selvittämään nuorten kuolemaan liittyviä olosuhteita. Tämä oli toinen ratkaiseva hetki, josta muodostui vedenjakaja: viranomaisten viestintä oli joko kömpelöä tai vilpillistä – on vaikea tietää, kummasta oli kyse.

Saman päivän iltana poliisin tueksi saapui lisäjoukkoja, jotka olivat operaatiota hoitavan departementin turvallisuuspoliisin mukaan ”suurempia kuin edellisenä iltana”. Ne eivät kuitenkaan riittäneet. Tultiin kolmanteen ratkaisevaan hetkeen: poliisi, joka Ranskassa toimii valtion alaisuudessa, ei ollut varannut riittävästi joukkoja mellakoiden lukumäärään nähden. Parempi reagointi paikallishallinnon ja sen verkostojen

¹ 27.4.2006 ilmestyneen *Libération*-lehden mukaan rikostutkinnassa, joka myöhemmin marraskuussa 2005 käynnistettiin ”heitteillejätöstä”, todettiin, että tapahtumapaikan läheisyydessä ei tuona päivänä ollut tehty lainkaan varkauksia.

² *L’Express*, 4.11.2005.

antamiin tietoihin, suuremmat lisäjoukot tai joukkojen tehokkaampi käyttö olisivat voineet vaikuttaa tilanteeseen ratkaisevasti.

Mellakat olivat kaikesta huolimatta pysyneet tähän asti hyvin paikallisina. Ne kytivät, ja poliisiin kanssa käytyjen kahakoiden väkivaltaisuus lietsoi vihamielisyyttä. Kaaviosta näkyy, että vasta marraskuun ensimmäisen päivän yönä tuhotöiden käyrä kääntyi selvään nousuun.

Maanantaina 31.10.2005 uhrien perheet toivat julki epäluulonsa viranomaisia kohtaan. AFP:n mukaan ”alaikäisten uhrien perheiden asianajaja ilmoitti sunnuntaina aikovansa tehdä maanantaina rikosilmoituksen ja esittää asianomistajavaatimuksensa Bobignyn tuomioistuimessa”. ”Miksi nuoret, jotka eivät olleet tehneet mitään moitittavaa, tunsivat itsensä niin uhatuiksi, että he tunkeutuivat vaaralliseen paikkaan (...) ja piiloutuivat turbiiniin?” asianajaja Jean-Pierre Mignard kysyi julkisesti³. Seuraavana päivänä uhrien perheet kieltäytyivät tapaamasta Nicolas Sarkozya. Omaiset kiistivät omalla tavallaan sisäministerin auktoriteetin. ”Me emme missään tapauksessa mene tapaamaan Sarkozya, joka on mielestämme epäpätevä. Vaadimme, että meidät ottaa vastaan Dominique de Villepin”, selitti toisen uhrin veli Siyakah Traore.

Nicolas Sarkozy kutsui Clichy-sous-Bois'n poliisivoimien vahvistukseksi seitsemäntoista mellakkapoliisiyksikköä ja seitsemän liikkuvien santarmien yksikköä. Ensimmäiset levottomuudet puhkesivat yön koittaessa La Forestièren lähiössä. Tuhopolttoja oli aikaisempaa vähemmän, mutta uusia yhteenottoja tapahtui ja kuusi poliisia loukkaantui lievästi Bosquets'n lähiössä Montfermeil'ssä. Poliisit käyttivät pippuri- ja kipsijauhekranaatteja. Mellakkapoliisit tekivät rynnäkön, ja yksi heidän kyynelkaasukranaateistaan osui moskeijaan La Forestièren lähiössä Clichyssä⁴. Tämä oli seuraava merkittävä tapahtuma kahden lapsen kuoleman jälkeen, ja vaikka tapaus ei ollut yhtä traaginen, se oli silti symbolisesti latautunut. Se herätti kiihkeitä tunteita muslimiyhteisössä. *Harhautuneen kranaatin osuminen moskeijaan muodosti uuden vedenjakajan*. Tapaus oli pitkälti sattuman tulosta. Mellakkapoliisit tekivät rynnäkön ja eksyivät lähiössä, jota he eivät tunteneet riittävän hyvin. Rukouspaikkaa ei voinut tunnistaa ulkoapäin. Kranaattia ei suunnattu tarkoituksellisesti moskeijaan. Kävi vain niin, että kahnausten aikana kranaatti putosi moskeijan ulkopuolelle ja päätyi sitten sisälle joko työnnettynä tai itsestään vierien. Räjähäneen kranaatin jäljet asfaltissa osoittavat tämän kiistattomasti.

Kuitenkin viranomaiset osoittivat jälleen hämmästyttävää viestintäkyvyttömyyttä. Sisäministeri kyllä vaati, että rikospoliisi tutkisi asian, mutta hän ei esittänyt väestölle

³ AFP- uutistoimiston tiedote kello 13.13: ”Rauha palasi Clichy-sous-Bois'han kolmen levottoman yön jälkeen, 22 pidätystä tehty.”

⁴ Sisäministeriön alaisen tutkintayksikön IGS:n tekemän tutkimuksen mukaan eräs asukas vei kranaatin moskeijaan. Väite on epäilyttävä, sillä moskeijan matoissa ei ole palojälkiä, joita tällaisesta kranaatista aina jää. Kyynelkaasu tuli luultavasti tilaan ulkopuolelta.

erityistä rauhoittavaa viestiä. Eräät asukkaat syyttivät poliiseja kranaatin tahallisesta heittämisestä moskeijaan. Järjestysvalta oikaisi väitteen kummallisella tavalla: sunnuntaiaamuna 31.10. Nicolas Sarkozy myönsi, että edellisenä iltana moskeijaan heitetty kyynelkaasukranaatti kuului ”mellakkapoliisijoukkojen varusteisiin”, mutta täsmensi, että tämä ”ei merkitse, että sen olisi heittänyt poliisi”. Tällainen ristiriitainen lausunto ruokkii epäluuloja, kun taas yksinkertainen ja suora selitys olisi toiminut paremmin.

Tiistaista 1.11.2005 alkaen Clichy alkoi rauhoittua: mellakat siirtyivät toisiin kuntiin. Jännityksen lientyessä jo selvästi Clichy-sous-Bois'ssa väkivalta leimahti seitsemässä muussa Seine-Saint-Denis'n departementin kaupungissa: Aulnay-sous-Bois'ssa, Sevranissa, Bondyssa, Montfermeil'ssä, Neuilly-sur-Marnessa, Bobignyssa ja Le Blanc-Mesnilissä. Lisäksi yön aikana esiintyi levottomuuksia useissa muissa departementeissa: Seine-et-Marnessa, Val-d'Oisessa ja etelämpänä Yvelines'issä. Mellakat kiertelivät pääkaupungin ympärillä mutta eivät levinneet sinne (vrt. kartta 2). Ne ilmenivät poliisin mukaan pikemminkin ”pienien liikkuvien ryhmien hajanaisena hyökkäilynä” kuin suorina yhteenottoina.

Sunnuntain 6.11. ja maanantain 7.11. välisenä yönä väkivalta saavutti huippunsa. Mellakojat olivat vältelleet kosketusta poliisin kanssa, mutta tuona yönä Grignyssa Essonnen departementissa käytiin väkivaltaisia yhteenottoja, joissa 29 poliisia loukkaantui, kun heitä ammuttiin hauleilla. Myöhemmin kävi ilmi, että nuoret olivat vuotta aikaisemmin varastaneet Acropol-viestintälaitteen, jollaisia poliisit käyttävät suojattuun viestintään, ja että he kuuntelivat radioliikennettä varautuakseen poliisin toimintaan. Kaksi mellakkapoliisia loukkaantui vakavasti. Yhteensä 36 poliisia loukkaantui sunnuntaiyön väkivaltaisissa kahakoissa. Yli 1 400 ajoneuvoa poltettiin. Nämä tunnit muodostivat vuoden 2005 mellakoiden huipentuman (vrt. kaavio 1).

Jälkikäteen tiedetään, että suunta kääntyi laskuun 7.11.2005. Siitä päivästä eteenpäin mellakat alkoivat laantua. Tuolloin ei kuitenkaan kukaan pystynyt sanomaan, mitä tapahtuisi seuraavana päivänä tai edes seuraavassa hetkessä. Eräät tiedot antoivat lisäksi syytä olettaa, että ilmiö laajenisi entisestään. Pikkukaupungeissa, esimerkiksi Oyonaxissa, Miribelissä, Grâcessa ja Dôleassa, sattui erilaisia tuhopolttoja. Lauantaina 12.11. iltapäivällä aivan Lyonin keskustassa Bellecour-aukiolla syntyi välikohtauksia, joissa kymmenet tai sadat nuoret – lähteestä riippuen – ottivat yhteen poliisin kanssa. Tämä oli ensimmäinen kerta, kun levottomuuksia esiintyi keskikaupungilla. Hallitus julisti vuonna 1955 säädetyin lain perusteella hätätilan, joka astui voimaan keskiyöllä 8.11.2005 (eli 9.11. heti vuorokauden vaihduttua). Hätätilan pääsisältönä oli yöllisten ulkonaliikkumiskieltojen asettaminen rajatuilla maantieteellisillä alueilla eli vaaralliseksi katsotuissa lähiöissä. Hallitus sulki pois mahdollisuuden soveltaa niitä lain

säännöksiä, joiden perusteella tiedotusvälineet olisi voitu ottaa valvontaan ja rikokset ja rikkomukset olisi voitu käsitellä sotilastuomioistuimissa⁵.

TUHOTÖIDEN SEURAUKSET LUKUINA JA UHRIT

Mitä vuoden 2005 mellakoista seurasi? Kaksi lasta kuoli ennen mellakoiden alkua. Myöhemmin tapahtumien aikana yksi ihminen kuoli mellakojien hakkaamana. Sisäministeriön alaisia loukkaantui 234, enimmäkseen poliiseja (195) sekä palomiehiä (26). Kymmentä mellakkapoliisia ammuttiin, ja lisäksi yhtä henkilöautoa, jossa oli kaksi poliisia, ammuttiin lähietäisyydeltä. Luvuissa näyttää kuitenkin olevan pientä epätarkkuutta, sillä alueministeri mainitsi senaatille antamassaan selonteossa vain 139 loukkaantunutta järjestysvallan edustajaa.

Mellakan määritelmän mukaisia tapahtumia (alkaen poltetusta roskasäiliöstä aina kymmenien autojen tuhoamiseen) esiintyi 300–800 kunnassa (niistä tuhannesta Ranskan kunnasta, joissa on yli 10 000 asukasta). Tuhot kohdistuivat etenkin yksityisiin henkilöautoihin ja lisäksi, joskin vähemmässä määrin, joukkoliikenteeseen sekä erilaisiin rakennuksiin (yrityksiin, kaupungintaloon, päiväkoteihin yms.). Noin 10 300 ajoneuvoa poltettiin, joista 4 200 Île-de-Francen departementissa. Kaupunkiväki-valtaa ja lähiöiden tilannetta koskeneen keskustelun päätteeksi alueministeri ilmoitti myös, että ”tapahtumien rajuimmassa vaiheessa ajalla 27.10.–20.11.” oli tuhottu yli 200 julkista rakennusta ja 74 yksityistä rakennusta. Näihin lukuihin on lisättävä seitsemän linja-autovarikkoa ja 22 linja-autoa ja junavaunua. Paikallishallintojen käyttämä vakuutusyhtiö arvioi vahinkojen kokonaiskustannuksiksi 200 miljoonaa euroa, joista 70 miljoonaa aiheutui kunnille, joiden rakennuksia tuhottiin. Loput kustannukset koituivat yrityksille ja yksityishenkilöille, ja suurimpana vahinkoryhmänä olivat henkilöautot. Järjestelmällistä ryöstelyä havaittiin vain vähän, vaikka joihinkin varastorakennuksiin, apteekkeihin ja pankkeihin tunkeuduttiinkin. Siellä täällä yksittäiset ryhmät käyttivät tilaisuutta hyväkseen tehdäkseen varkauksia.

Mellakoitsijoista pidätettiin sisäministerin mukaan 3 101 henkeä, ja 1 486 henkilöä vastaan nostettiin syyte. Noin puolet pidätetyistä vietiin samana päivänä oikeuden eteen, ja heistä 422 tuomittiin ”ehdottomaan tai osittain ehdottomaan vankeusrangaistukseen”. Ministeri korosti, että 80 prosenttia ihmisistä, joiden henkilöllisyyden poliisi tarkasti, oli ”uusijoita”, joilla kuitenkin ”ei välttämättä ollut aikaisempia tuomioita”. Lähes 45 prosenttia oli ministerin mukaan alaikäisiä.

Mellakat aiheuttivat yhteenottoja poliisin kanssa mutta eivät asukkaiden välillä. Niitä esiintyi pääosin lähiöissä, ei kaupunkien keskustoissa. Osallistujat olivat monesti vähemmistötaustaisia.

⁵ Ks. *Le Monde*, 3.1.2006, kertaus tapahtumista: tämäntyyppisiä määräyksiä annettiin 82 kunnassa, jotka sijaitsevat seitsemässä departementissa (*Alpes-Maritimes, Landes, Loiret, Rhône, Seine-Maritime, Somme, Eure*).

Meidän pahimmatkaan mellakkamme eivät ole olleet yhtä väkivaltaisia kuin Yhdysvaltain rajuimmat mellakat. Esimerkiksi Los Angelesin mellakat kestivät kuusi päivää, ja niissä kuoli 54 ja loukkaantui 2 500 ihmistä. 10 000 ihmistä pidätettiin, tuhat kaupaa poltettiin ja hävityksen kustannuksiksi arvioitiin lähes miljardi dollaria (Bergesen & Herman 1998).

2 Ranskan mellakoiden luonne: vallankumousta, intifadaa vai rikollisuutta?

Protesti ja sen radikaali muoto, vallankumous, edellyttävät vähintäänkin alkeellista poliittista tietoisuutta, poliittista organisaatiota (liikettä, jonkinlaista ammatillista, järjestöllistä tai vapaamuotoisempaa perustaa), poliittisia vaatimuksia (maiden uusjako talonpojille, tuotannon ja kaupan välineiden kansallistaminen, oikeus aborttiin, oikeus asuntoon yms.) sekä johtajia, jotka toimivat yhden tai useamman organisaation vaatimusten välittäjinä saatuaan siihen valtuutuksen tai hankkiuduttuaan erilaisilla juonilla organisaatioiden johtoon.

Protestissa poliittinen viesti tuodaan kaikkien tietoisuuteen esimerkiksi mielenosoituksissa, joissa perinteisesti marssitaan Pariisin halki tai prefektinvirastolle, ja se osoitetaan keskitetysti vallanpitäjille (esimerkiksi kansalliskokoukselle tai kaupungin johdolle). Taistelu on pitkäaikaista, ja siinä toistetaan eri toimenpiteitä (kokouksia, vetoamuksia, avoimia kirjeitä, katumielenosoituksia). Se voi johtaa aseelliseen taisteluun eli terrorismiin (kuten Korsikassa ja Pohjois-Irlannissa, Punaisissa prikaateissa ja Action Directe -järjestössä tai viime vuosina esimerkiksi Khaled Kelkalin vuonna 1995 tekemissä attentaateissa). Toiminta voi huipentua ”suureen iltaan”, jossa valta kumotaan ase-in. Se voi johtaa myös poliittisiin neuvotteluihin, kuten länsimaisissa demokratioissa useimmiten tapahtuu.

Ranskan mellakoissa on erityistä se, että ne eivät liity poliittiseen tai uskonnolliseen konfliktiin. Niissä ei ole mitään piirrettä, jonka perusteella politiikan tutkijat voisivat puhua yhteiskunnallisesta tai poliittisesta taistelusta. Voimme tarkastella mellakoiden piirteitä yksi kerrallaan puuttumatta tässä kohtaa vielä lainkaan mellakojien profiiliin: mitkä olivat mellakojien määräykset, johtajat, kohteet ja toimintatavat? Näin voimme yrittää löytää poliittisen protestin prototyypiset merkit.

Aloitetaan toiminnan kohteista. Väkivaltaisessakin poliittisessa protestissa valitaan sellaisia kohteita, jotka symboloivat vastustettavaa asiaa, ja hyvin usein tulilinjalla ovat poliittisen vallan rakennukset (joskus muutkin symbolit). Parlamentti, kaupungintalo ja prefektinvirasto ovat klassisia kohteita. Protestin yleisessä organisoinnissa pyritään pitämään väkivalta hallinnassa koko mielenosoituksen ajan, ja vasta tämän jälkeen sen annetaan varsin hillitysti purkautua aivan kohteena olevien rakennusten edessä. Näin protestioijat ilmentävät samalla kertaa järjestäytymiskykyään, vastuullisuuttaan ja

määrätietoisuuttaan sekä voimaa, jota he kykenevät käyttämään siinä tapauksessa, että yhteenotto kärjistyy. Poliitiikan tutkija Philippe Braud (1993) on esittänyt, että taktiikkana on välttää ylittämistä kynnyistä, jonka toisella puolen väkivalta kääntyy tavoitteita vastaan. Neuvottelujen sijaan ”se laukaisisi turvallisuusrefleksejä, jotka voivat viedä huomion pois niistä perusongelmista, jotka halutaan nostaa etualalle; tai (...) siksi, että se voisi oikeuttaa vastaamisen voimankäytöllä, joka voi käynnistää vaikeammin hallittavan eskalaation”.

Osallistujat vievät siis konfliktin kohti vallan tyssisijoja ja tuovat sen siten koko maan julkiseen tilaan. Väkivaltaa käytetään laskelmoidusti osana laajempaa taktiikkaa.

Mellakat tarjoavat täysin toisenlaisen näkymän. Ylivoimaisesti suurin osa tuhoista, niin määrällisesti kuin rahallisissa kustannuksissa mitaten, kohdistui yksityisautoihin. Selityksiä on kaksi: ensimmäinen liittyy kohteen ominaispiirteisiin ja toinen kohteen ja potentiaalisen tuhopolttajan väliseen etäisyyteen. Ensinnäkin henkilöautokohteilla on kaksi ”etua”, joita kriminologit nimittävät tavoitettavuudeksi (*accessibilité*) ja haavoittuvuudeksi (*vulnérabilité*). Tavoitettavuus merkitsee yksinkertaisesti, että autot ovat näkyvillä ja käden ulottuvilla. Heti kotoa poistuessa löytää yhden tai useampia pysäköityjä henkilöautoja aivan nenän edestä. Autojen löytäminen ei vaadi minkäänlaisia taitoja: toisin kuin kalastaja, jonka täytyy osata ottaa huomioon virtaus, sääolot ja kalan elintavat, tuhopolttaja voi toimia täysin tietämättömänäkin. Tavoitettavuus ohjaa rikollista käyttäytymistä: jos valvomattomia varastettavia esineitä on enemmän, myös varkaudet lisääntyvät. Sama pätee autojen polttoihin: mihin muihin arvoesineisiin voi päästä käsiksi keskellä julkista tilaa? Vastaus: ei mihinkään. Lisäksi henkilöautot ovat haavoittuvia: ne eivät voi puolustautua tuhopolttajia vastaan. Autonvalmistajat ovat suurella vaivalla onnistuneet rajoittamaan varkauksien riskiä erilaisten laitteiden avulla, mutta tuhopolttojen ehkäisemiseksi ei ole tehty mitään. Päinvastoin: muovin runsas käyttö istuinten alustoissa, kojelaudassa ja verhoilussa tekee autosta erittäin herkän ja helposti syttyvän kohteen. Tämä selittää, miksi ennen kaikkea henkilöautot joutuvat kohteiksi. Toinen selitys liittyy läheisyyteen ja pätee myös linja-autoihin ja kunnallisiin rakennuksiin. Samalla tavoin kuin henkilöautot ovat ”nenän edessä”, kulkevat myös linja-autot läheltä ja päiväkotit on ”ihan vieressä”. Niihin pääsee käsiksi mitättömin ponnistuksin. Logiikkana on ottaa se, mikä on käden ulottuvilla, ja tuhota se, mikä on paikalla. Henkilöautojen tavoin linja-autotkin ovat syttymisherkkiä ja siten käytännöllisiä kohteita. Valtaosassa tapauksista ei kohteiden valinnalle ole tämän kummempia perusteita. Linja-autoja ei voida suojella, sillä kuljettajat asettavat ääritilanteissa etusijalle matkustajien ja varikkojen turvallisuuden eivätkä istu kuin pankkiholvien suojassa. Kohteiden valintaan ei liity poliittista harkintaa, vaan kohteet ovat ennen kaikkea helposti saavutettavissa ja tuhottavissa.

Yhtään johtajaa ei noussut esille. Mitään poliittista viestiä ei esitetty sen enempää tällä kertaa kuin aikaisemminkaan. Tilanne johti tiedotusvälineet valitsemaan ihmisiä,

jotka ilmaisivat mielipiteensä ja joita pyydettiin kirjaimellisesti ”tulkitsemaan” tapahtumia ja kieltä, jota kukaan ei ymmärtänyt. Niinpä asiantuntijoiden, poliisin edustajien ja kunnanvaltuutettujen joukkoon liittyi milloin mitäkin lähiöiden sovittelijoita tai nuoria, jotka esittivät oman näkemyksensä asioista. Heillä ei kuitenkaan ollut tähän minkäänlaista valtuutusta – sen enempää kuin yliopistotutkijoillakaan, jotka olivat lukevinaan mellakojien ajatuksia ja tietävinään heidän tavoitteensa paremmin kuin he itse. Liike pysyi toivottoman vaihteluaan ja antoi näin aiheita ”ylitulkitaan”, ylimääräiseen tulkintakerrokseen, jonka tuottivat ulkopuoliset ihmiset. Selitykset astuivat vaatimusten sijalle eivätkä enää selittäneet niitä.

Missään yhteydessä ei myöskään nähty uskonnon merkkejä: uskontokuntien symboleita ei heiluteltu, iskulauseita (juutalaisia tai kristittyjä vastaan) ei huudeltu, Lähiöiden konfliktia ei mainittu eikä islamin harjoittamiseen liittyviä vaatimuksia esitetty (huivin käyttö koulussa tai muualla, tilojen saaminen uskonnonharjoitusta varten). Mikään vähemmistö ei vaatinut tulla tunnustetuksi erityispiirteineen ja oikeuksineen, ei siksi että nämä nuoret uskoisivat tai olisivat uskomatta ranskalaiseen integraatiomalliin vaan siksi, että mellakoissa ei esitetty selviä poliittisia tai uskonnollisia viestejä. Kapinajoukon muodostusta tutkinut Olivier Roy totesi, että joukossa oli ”ei-islamilaista afrikkalaisia” ja ranskalaisentyisiä nuoria (Roy 2005, 27–28). Hänen mukaansa ”kapinassa ei ole mitään arabialaista tai islamilaista”, koska tällaisia symboleja ei käytetty: 1980-luvun mielenosoituksissa protestin merkinä kannettua palestiinalaishuivia ei näkynyt, ei myöskään Algerian lippuja kuten 6.10.2001 Ranskan ja Algerian välisessä jalkapalloottelussa, jonka aikana vihellettiin *Marseljeesia*. Uskonnollisista merkeistä ei näkynyt vilaustakaan pukeutumisessa. Liikkeen ideologisen ja uskonnollisen rakenteen puute näkyy selvästi ja kumoa ajatuksen, että muslimijärjestöt olisivat suunnitelleet mellakat. Nämä huomiot osoittavat, miten pitkälti CNN:n ja Fox Newsin kaltaiset valtamediat, jotka puhuivat uskonnollisista mellakoista, sovelsivat amerikkalaista analyysipohjaa täysin toisenlaiseen tilanteeseen.

Rhône-Alpesin alueella tehtiin vuosina 1999, 2003 ja 2005 niin sanottuja itse ilmoitetun rikollisuuden selvitystutkimuksia (*self reported delinquency surveys*), joissa tarkastelimme 13–19-vuotiaiden nuorten rikoskäyttäytymistä. Kyseessä on kasvokkain tehtävä kyselytutkimus, jossa teini-ikäiset kuvailevat yksityiskohtaisesti kaikki tekemänsä rikkomukset. Tämä klassinen sosiologian tutkimusmetodi tuottaa paljon kiinnostavaa tietoa ja vahvistaa tulkintaa kaksitahoisesta toiminnasta: kaupunkiväkivaldasta (tuhopoltot ja kivien heittälyt) ja katurikollisuudesta (Roché 2001). Ovatko mellakojat ehkä poliittisesti muita valveutuneempia? Ja erottaako tämä heidät nuorisorikollisten valtaosasta? Puhuvatko he useammin politiikasta tovereidensa kanssa, ja ovatko he

tottuneempia tuomaan äänensä kuuluviin? Poliitiikasta kiinnostuneet nuoret⁶ eivät missään tapauksessa ole muita useammin osallisina kaupunkiväkivallassa. Työläis- ja toimihenkilöperheiden lasten osuus näiden rikkomusten tekijöistä oli 11–12 prosenttia riippumatta siitä, miten poliittisesti nuoret ajattelevat. Johtoportaan lasten osuus oli 6–8 prosenttia. Poliitiikasta puhuminen tovereiden kanssa ei lisää tuhopolttojen hyväksyntää. Nuorista, jotka puhuvat usein poliitiikasta, 81 prosenttia oli sitä mieltä, että rakennuksen, linja-auton tai henkilöauton polttaminen ei ”koskaan” ole oikeutettua. Nuorista, jotka eivät keskustelee poliitiikasta, vain 73,5 prosenttia oli tätä mieltä. Politisoituminen ei lisää väkivallan hyväksyntää.

3 Mellakkaepidemian syyt ja leviäminen

Emme tarkastele nyt yksittäistä mellakkaa, vaan mellakoiden epidemiaa. Meidän on siis ymmärrettävä, miten mellakan hallitsemisessa epäonnistuttiin ja miten mellakointi levisi muihin Ranskan kaupunkeihin.

MAANTIETEELLINEN LEVIÄMINEN

Jotta mellakka leviäisi, sen on oltava hyvin herkästi tarttuvaa lajia. Kahden pojan kuolema herätti voimakkaita tunteita. Ensimmäiset yhteenotot olivat hyvin rajuja. Jo lokakuun 27. päivän iltana kymmenet nuoret polttivat henkilöautoja, säiliöautoja ja postitoimiton, ja seuraavana yönä heitä oli jo sata. Heitä vastaan lähetettiin poliisivoimia, kuten perinteisessä järjestyksen ylläpidossa. Poliisit tekivät rynnäkön ja ampuivat useita kyynelkaasukranaatteja, joista yksi osui uskonnolliseen rakennukseen. Poliiseja puolestaan heiteltiin erilaisilla ammuksilla ja tulitettiin. Tuhottujen ajoneuvojen määrää vaikuttavampaa oli yhteenottojen kiihkeys. Mellakkavirus ei kuitenkaan elä pitkään, jos se suljetaan yhteen paikkaan. Alkuvaiheen tunnekuohun vaikutus kestää vain tovin, kuten kaikissa aiemmissakin mellakoissa vuodesta 1981 alkaen. Katulevottomuudet rauhoittuvat muutamassa päivässä. Viruksen on siis levittävä pysyäkseen hengissä. Muiden kuntien on jäljiteltävä ensimmäisiä. Mitkä ovat mellakkaviruksen leviämistavat?

Jäljittely perustuu tiedonsaantiin. Jotta yksi kaupunki vaikuttaisi toiseen, tarvitaan viestintää. Matkimista ei esiinny, jos ei tiedetä, mitä muualla tapahtuu. Tieto voi levitä perinteisesti ihmisten liikkumisen myötä (kuten Ranskan vallankumouksen aikaisen ”suuren pelon” ja sen mukanaan tuomien kapinoiden aikana) tai nykyaikaisten tiedotusvälineiden kuten puhelimen, internetin tai television kautta. Tiedon vastaanottajat ja etsijät analysoivat saamansa tiedot: he seuraavat tapahtumia ja arvioivat tilannetta. Potentiaalisille mellakojille tämä antaa mahdollisuuden harkita, pitäisikö liikkee-

⁶ Nuoret, jotka vuonna 1999 vastasivat ”erittäin paljon” tai ”melko paljon” kysymykseen: ”Kiinnostaako politiikka sinua?”

seen liittyä, ovatko riskit suuret ja onko tämä hyvä tilaisuus kostaa poliisille. Mitä tehokkaammin tietoa levitetään, sitä enemmän he saavat tilaisuuksia vastata näihin kysymyksiin.

Mellakoiden maantieteellistä leviämistä tutkimalla voidaan määritellä, minkä viestintäkanavien välityksellä ne levisivät. Mellakat alkoivat Clichystä Chêne-Pointun ja Bois-du-Templen lähiöistä. Bosquets'n naapurilähiö liittyi kapinaan. Sitten levottomuudet siirtyivät La Forestièren lähiöön, joka sijaitsee Clichyn ja Montfermeil'n rajalla. Tartunta näyttää aluksi rajoittuneen hyvin suppeaan alueeseen, jonka muodostivat Clichyn ja Montfermeil'n kaupungit. Vasta seuraavassa vaiheessa se levisi muihin kuntiin, kuten Bondyyn ja sitten Aulnay'hin. Ensimmäiset mellakat puhkesivat siis Seine-Saint-Denis'n departementin itäosassa ja siirtyivät sitten asteittain kohti länttä. Tapahtumien alkuvaiheessa tartunnan avaintekijänä oli näin ollen maantieteellinen läheisyys, epäilemättä siksi, että ihmisten väliset suhteet ja yhteydenpito ovat tiiviimpiä paikallistasolla. Siinä ei ole mitään kovin mystistä: esimerkiksi Clichyn ja Bondyn nuoret tuntevat toisensa ja tapaavat toisiaan kuntien järjestämissä jalkapallo-otteluissa ja konserteissa. Matkimisen perustana on sekä sosiaalinen että maantieteellinen läheisyys, joka on sidoksissa asuinalueeseen. Levottomuudet houkuttelivat nuoria oman lähiönsä ulkopuolelle, kuten pääministerin neuvoa-antavana elimenä toimiva Centre d'Analyse Stratégique -tutkimuslaitos totesi teettämässään selvityksessä Seine-Saint-Denis'n departementissa tuomittujen rikoksenteekijöiden kotipaikoista⁷. Tutkimus kattoi 122 nuorta, jotka olivat iältään 18–21-vuotiaita. Kaikki heistä eivät olleet kotoisin mellakkakunnista, vaan jotkut olivat tulleet esimerkiksi Pariisista. Välikohtauksia esiintyi 24 kunnassa, mutta mellakoijat olivat kotoisin 33:sta eri kunnasta eli kolmanneksen suuremmalta alueelta.

Kartoista (kartta 1 ajanjaksolta 27.10.–4.11. ja kartta 2 ajanjaksolta 5.–9.11.) näkyy mellakoiden maantieteellinen leviäminen Pariisin seudulla. Pariisi on kartan keskellä: se on helppo tunnistaa, sillä mellakat eivät levinneet sinne lainkaan. Valkoiset pisteet ovat kuntia, joissa ei ole ZUS-kaupunkialueita. ZUS-alueet (*zone urbaine sensible*) ovat valtion määrittelemiä hyvin huono-osaisia alueita, jotka tarvitsevat ensisijaista tukea.

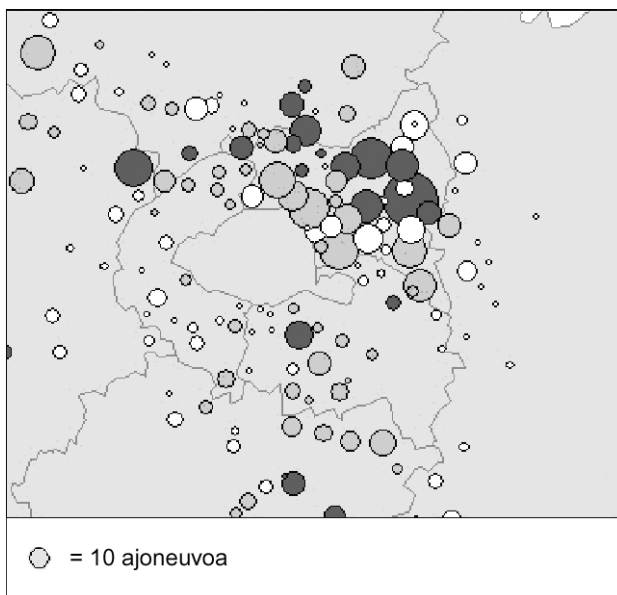
Kartasta 1 ilmenee, että mellakat keskittyivät ensin departementtiin 93 ja kiersivät sitten pääkaupungin etelän ja idän puolelta. Samaan aikaan mellakoiden alkupesäke sammui departementissa 93.

Ilmiö toistuu samanlaisena Ranskan muissa suurissa kaupungeissa. Epidemia leviää koko maahan. Uusia pesäkkeitä ilmaantuu ja sitten ne sammuvat. Siihen mennessä tartunta on kuitenkin jo levinnyt toisaalle.

Mellakoiden leviämistä Pariisista muualle maahan lyhyessä ajassa ja tuhojen huipentumista marraskuun 2. päivän (jolloin mellakat olivat laajentuneet Clichyn ulkopuolelle)

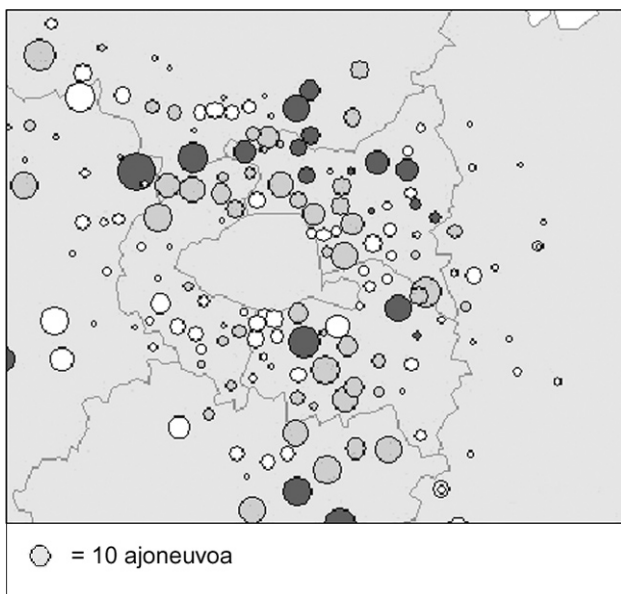
---

⁷ Otteita selvityksestä julkaistiin *Libération*-lehdessä 10.6.2006.

KARTTA 1

Ajanjakso 27.10.–4.11. Pariisin seudulla
(lähde: pääministerin alainen tutkimuslaitos
Centre d'Analyse Stratégique sekä Ranskan
tilastokeskus INSEE).

KARTTA 2

Ajanjakso 5.–9.11. Pariisin seudulla (lähde:
pääministerin alainen tutkimuslaitos Centre
d'Analyse Stratégique sekä Ranskan tilasto-
keskus INSEE).

ja 12. päivän (jolloin ne olivat jo laantuneet suurissa kaupunkikeskuksissa) välillä ei voida selittää ilman suurten tiedotusvälineiden osuutta. Juuri ne toimivat toisen laajenemisvaiheen välittäjinä sen jälkeen, kun tartunta oli ensin levinnyt Seine-Saint-Denis'n departementin sisällä. Vaikka tiedotusvälineet välittävätkin mellakkavirusta, niitä ei tietenkään voida syyttää mellakoiden alkulähteeksi eikä niille voida säilyttää mitään osuutta prosessin käynnistymisessä, eiväthän ne luo mellakoille otollisia yhteiskunnallisia, taloudellisia ja poliisitoimintaan liittyviä oloja. Tapahtumien uutisoinnin laajuudella on vaikutusta, kuten on voitu osoittaa Yhdysvaltain mellakka-aalloissa. Sosiologi Daniel Myers (1997) havaitsi näitä 1960- ja 1970-lukujen mellakka-aaltoja tutkiessaan "tiedotusvälineiden hämmästyttävän suuren vaikutuksen". Tämän tartuntavaikutuksen testaaminen on mahdollista Yhdysvaltain laajuisessa maassa, jonka osavaltioista eräät, kuten Teksas, ovat Ranskan kokoisia. Myers osoitti, että mellakat leviävät herkemmin, jos niitä esiintyy kaupungeissa, joissa toimii oma televisiokanava, ja myös, että tartunta on todennäköisempää kyseisen kanavan näkyvyysalueella. Jos tietty kunta sijaitsee mellakkakaupungin tiedotusvälineiden vaikutusalueella, kaupungin oman televisioaseman olemassaolo nelinkertaistaa todennäköisyyden sille, että mellakka-aalto leviää kyseiseen kuntaan.

MELLAKKA-ALTTIUS

Todennäköisyys sille, että tietty kaupunki yhtyy mellakoihin, riippuu ilmeisesti monesta tekijästä, jotka liittyvät sääoloihin, taloudellisiin ja etnisiin seikkoihin sekä poliisiin.

Alan kirjallisuudessa osoitetaan, että meteorologisella muuttujalla on todellinen vaikutus kaupunkilevottomuuksiin. Mellakoita on enemmän kesän hellekausina, ja talvella ne tyrehtyvät. (Myers 2000, 194.) Yhdysvalloissa Martin Luther Kingin salamurhan jälkeen kyseisen kuukauden, vuoden 1968 huhtikuun, sademäärä oli yksi niistä tekijöistä, jotka ennustivat, leviäisivätkö mellakat tiettyyn kaupunkiin vai eivät (Collins & Margo 2004). Ranskassa kaupunkimellakoiden perinne – se nimittäin on todellakin olemassa – sai alkunsa kesällä 1981. Kaupunkiväkivallan purkaukset toistuivat 1990-luvun puoliväliin saakka, ja niistä käytettiin nimitystä "kuumat kesät", josta kaikki tiesivät, että sillä viitattiin samanaikaisesti sekä meteorologisiin että yhteiskunnallisiin sääoloihin. Vuoden 2005 lokakuun lopulla Météo-France mittasi Ranskassa korkeita lämpötiloja. Kuun 15. päivän jälkeen keskimääräinen päivälämpötila ei kertaakaan laskenut alle 14 celsiusasteen. Väkivaltaisuuksien ensimmäisenä päivänä 27.10. keskilämpötila oli vieläkin korkeampi, 17 °C. Lokakuun 31. päivänä, kun mellakat alkoivat levitä, se nousi 18 asteeseen. Viikkoa myöhemmin, 8.11., lämpötila oli enää 11 °C. Tämän päivämäärän jälkeen sää viileni nopeasti: marraskuun 18. päivästä alkaen, jolloin kaupunkiväkivalta loppui, lämpötila pysytteli jatkuvasti 4 asteen alapuolella. Säätila ei tietenkään ole levottomuuksien ensisijainen syy. Se kuitenkin vaikuttaa niiden leviämiseen joko edistävästi tai jarruttavasti.

Taloudelliseen ja yhteiskunnalliseen turhautumiseen nojaava selitys on väistämätön, joskin myös riittämätön, kuten sivumennen sanoen kaikki muutkin tekijät yksinään. Väestön nuoruus ja köyhyys muodostavat yhdessä otollisen maaperän epäoikeudenmukaisuuden kokemukseen perustuville rajuille raivonpurkauksille. Mellakoiden maantiede antaa tästä alustavia tietoja. Kuten kartoista 1 ja 2 ilmenee, suurin osa pisteistä ei ole valkoisia (valkoiset pisteet ovat kuntia, joissa ei ole zus - alueita). Useimmat niistä lähiöistä, joissa väkivalta leimahti, ovat tuttuja nimiä ranskalaisille, sijaitsivatpa ne sitten Pariisin ympäristössä (Montfermeil, Aulnay, Grigny, Les Mureaux, Trappes, Les Tarterets jne.) tai muissa Ranskan suurkaupungeissa (Le Mirail Toulousessa, La Madeleine Évreux'ssä, La Ricamarie Saint-Étienne'ssä, Le Moulin-à-Vent Perpignanissa). Yhteiskunnallisten ja taloudellisten mittarien mukaan tilanne niissä on hyvin huono ja väestörakenne mellakoille otollinen. Vuoden 1999 väestönlaskennassa Clichyn ja Montfermeil'n kuntien muodostaman kokonaisuuden ongelmalähiöissä asui 29 955 asukasta. Työttömyys on niissä paljon yleisempää kuin maassa keskimäärin: väestöstä on työttömänä 27,9 prosenttia ja 15–24-vuotiaista 37,1 prosenttia. Lisäksi 40,3 prosentilla yli 15-vuotiaista ei ole minkäänlaista koulutusta. Ihmiset pyrkivät pois näistä lähiöistä. Monien kaltaistensa tavoin nekin menettävät väkeä: asukasmäärä on laskenut 6 prosenttia vuodesta 1990, ja 11,4 prosenttia asunnoista on tyhjillään. Väestö on myös nuorta: 41 % on alle 20-vuotiaita. Ikä vaikuttaa osallistumiseen. Teini-ikäisissä on nuoruuden malttamattomuutta: he haluavat tehdä asiat ”heti”. Yvelinesin departementin (Pariisin kaakkoispuolella) yleisen turvallisuuden johtajan teettämässä luottamukselisessa tutkimuksessa ilmenee, että itse teossa tavatuista 121 rikoksenteikijästä lähes 90 prosenttia oli 13–21-vuotiaita (41 prosenttia oli 18–21-vuotiaita). Kahta lukuun ottamatta kaikki olivat poikia.

Maiden välisissä vertailuissa näkyy kuitenkin, että epätasa-arvon huomioon ottaminen ei riitä selittämään väkivalta-aaltoja. Miten ylipäätään on mahdollista, että Ranskassa, ihmisoikeuksien ja tulonsiirtojen kotimaassa, on mellakoitu enemmän kuin naapurimaissa ja kymmenen viime vuoden aikana jopa enemmän kuin Yhdysvalloissa? Tulo- ja varallisuuserot ovat jyrkempiä Yhdysvaltain suurkaupungeissa, joten niissä pitäisi esiintyä runsaasti mellakoita... joita ei esiinny. Isossa-Britanniassa työttömyys on varsinkin nuorison keskuudessa alhaisempaa kuin Ranskassa, ja silti siellä esiintyy kaupunkiväkivaltaa. Mitä sitten pitäisi sanoa naapurimaista, Italiasta, Portugalista, Espanjasta ja Saksasta, joissa näitä levottomuuksia ei esiinny? Saksassa asuu kolme miljoonaa turkkilaista, jotka elävät yhteiskunnan alimmalla portaalla. Reinin takaiset suurkaupungit eivät ole sen enempää rauhan tyyssijoja kuin esimerkkejä avustusten tasaisemmasta jakautumisestakaan, mutta niissä ei mellakoida. Jos samankaltaisista ongelmista kärsivistä kaupungeista toiset leimahtavat liekkeihin ja toiset eivät, se merkitsee, että tuloerojen lisäksi on otettava huomioon muitakin selittäviä tekijöitä, jotta voitaisiin määrittää kaupunkien alttius mellakointiin. Paola Rebughini (1999) on

vertaillut järjestelmällisesti Vaulx-en-Velinin (Lyonin itäpuolella) ja Baggion (Milanon länsipuolella) alueita. Kummassakin kaupunkikeskuksessa on noin 1,4 miljoonaa asukasta, ne kehittyivät 1950–1970-luvuilla ja niiden talouden perinteiset painopisteet ovat kriisissä. Työväenluokkaiset lähiöt, joissa esiintyy rotuerotteluun verrattavia ilmiöitä, kärsivät työttömyydestä enemmän kuin muu kaupunki: nuorison työttömyysaste on niissä 20–30 prosenttia. Lisäksi asuntopula on Milanossa paljon pahempi kuin Lyonissa. Kuitenkaan ”italialaislähiössä ei ole koskaan esiintynyt mellakoita, rodeoita eikä sosiaalipedagogisiin rakenteisiin kohdistuvia [...] hyökkäyksiä” (Rebughini 1999, 143).

Lähiöissä vahvasti edustettuina olevien vähemmistöjen ja poliisin väliset suhteet on usein mainittu mellakoita edistävänä tekijänä. Jo kuusikymmentäluvulla esimerkiksi sosiologi Neil Smelser (1962) osoitti, että ”yleisellä vihamielisyyden kokemuksella” oli suuri merkitys, ja David Snyder (1979) puolestaan toi esiin poliisin ja vähemmistöjen välisten ”vihamielisten kohtaamisten” osuuden. Tuoreessa, julkaisemattomassa tutkimuksessa, joka tehtiin Sylvain Brouardin ja Vincent Tiberjin johdolla kesäkuussa 2006 ZUS-alueiden asukkaista koostuvalla otannalla, saatiin numerotietoja ongelmasta: näiden alueiden ulkomaalaisyntyiset asukkaat joutuvat kaksi kertaa muita useammin poliisin tarkastamiksi. Vuoden aikana ranskalaisyntyisistä asukkaista 16 prosentin henkilöllisyys tarkastettiin, kun taas afrikkalaisyntyisistä asukkaista 30 prosenttia ja pohjoisafrikkalaista syntyperää olevista 33 prosenttia joutui tarkastukseen. Lisäksi henkilöllisyystarkastuksia tehtiin ranskalaisyntyisille keskimäärin 3,6 kertaa henkeä kohti ja ulkomaalaisyntyisille yli kaksi kertaa useammin. Tämän perusteella on helppompaa ymmärtää, että ranskalaisyntyisistä vastaajista vain 12 prosenttia koki, ettei poliisi kohtele heitä kunnioittavasti, ja että ulkomaalaisyntyisistä vastaajista tätä mieltä oli 25 prosenttia eli yli kaksi kertaa useampi.

Vähemmistökysymys ja lähiökysymys ovat osittain päällekkäisiä, sillä vähemmistöt asuvat usein lähiöissä. Ranskan poliisikunnan suuri enemmistö on valkoisia, ja vähemmistöt taas ovat hyvin usein värillisiä. Poliisin ja vähemmistöjen välisissä suhteissa ei ole kehumista. Ulkomaalaisperäisten nuorten yliedustus rikostilastoissa ei sekään juuri paranna tilannetta (Roché 2001). Ranskan tiedustelupoliisi on nyt tehnyt asiasta julkisen tai lähes julkisen selvityksen. Se on laatinut mellakanlietsojien profiilin, joka perustuu 24 ongelmalähiöstä kotoisin olevien 436 mellakoijan profiileihin: 87 prosenttia on Ranskan kansalaisia, 67 prosenttia on pohjoisafrikkalaista syntyperää ja 17 prosenttia afrikkalaisyntyisiä. Erään tiedustelupoliisin raportin mukaan lietsojista vain 9 prosenttia oli sellaisia ranskalaisia, joilla ei ole siirtolaistaustaa⁸. Yvelinesin departementissa, jossa mellakoitiin ajalla 3.–15.11.2005, tehdyssä yleisen turvallisuuden tutkimuksessa arvioidaan, että itse teossa tavatuista 121 rikoksentekeijästä 95 prosenttia oli Ranskan

---

⁸ *Le Monde*, 24.2.2006.

kansalaisia⁹. Heistä 64 prosenttia oli afrikkalaissyntyisiä, ja nämä taas jakautuvat kahteen lähes yhtä suureen ryhmään, joista toisella on juuret Pohjois-Afrikassa (35,5 %) ja toisella mustassa Afrikassa (29 %).

YKSILÖLLISET TEKIJÄT

Yksilöllisistä tekijöistä on syytä nostaa esiin jännityksen etsintä. Päätöksellä osallistua mellakoihin on muitakin syitä kuin pelkästään epäoikeudenmukaisuuden ja hylkäämisen kokemukset tai halu kostaa poliisille. Levottomuudet vetävät jo itsessään voimakkaasti puoleensa ihmisiä, jotka niihin osallistuvat. Sama pätee katurikollisuuteen – juuri tästä vetovoimasta sosiologi Jack Katz (1988) käytti nimitystä ”rikoksen viehäytys”. Nuoret rikolliset tavoittelevat toiminnallaan suurinta mahdollista nautintoa lyhimmissä mahdollisessa ajassa: he saavat siitä irti rahaa, jännitystä, itsekunnioitusta ja huumeiden tuottamia aistimuksia. Ranskassa psykologi Laurent Bègue (2000) havaitsi, että niin koululaisten kuin huostaan otettujen nuortenkin keskuudessa ”vaaran” arvostus oli yleisintä niillä, jotka olivat tehneet eniten rikkomuksia. Tässä esimerkki vuoden 2005 mellakoista: ”Viha poliisia kohtaan” sai 20-vuotiaan Aziz-nuorukaisen heittämään polttopulloja ja ryöstämään Saint-Denis’ssä metroasemalla sijaitsevan kaupan marraskuun 7. päivän iltana: ”Kun näin lähiössä mellakkapoliiseja ja helikopterin, joka lensi asuintalojen yllä, ajattelin: ne haluavat sotaa, saamansa pitää. Otin piponi ja kaulahuivini ja lähdin ulos.” Entä Clichy-sous-Bois’n muuntajassa kuolleet nuoret? ”En minä niiden takia kapinoinut.” Kuten suurin osa poliisin pidättämistä mellakoijista, tämäkin nuorukainen on poliisin ja myös tuomioistuimen vanha tuttu: hän on ollut jo kahteen otteeseen vankilassa ”varkauksien ja kiristyksen takia”¹⁰.

Amerikkalainen psykologi Michael Apter (1992) on osoittanut, miten suuri merkitys on tällä jännityksen etsinnällä, sen kokemisen tarpeella ja niillä biologisilla toiminnolla, joita se vastaa. Tämä näkyy Ranskan motivoituneimmissa mellakoijissa. Muutaman päivän kuluttua poliisi (mellakkapoliisi CRS) totesi, että oli parempi olla sammuttamatta kaikkia tulipaloja, koska mellakoijat pyrkivät niiden avulla vetämään palomiehiä ja poliiseja tiettyyn paikkaan lähiössä. Kun mellakoijat tajusivat, että poliisi oli päässyt jyvälle juonesta, he hakeutuivat järjestysvoimien perässä lähiön laidolle. Mellakkapoliisin yksikkö 23, joka sijaitsee lähellä Mulhousea, näki henkilöauton palavan pysäköintialueellaan. Aidan yli oli heitetty polttopullo¹¹. Vuonna 2003 tekemässämme itse ilmoitetun rikollisuuden selvitystutkimuksessa (joka noudatti samaa mallia kuin vuonna 2001 julkaistu tutkimus) esitimme useita kysymyksiä, jotka liittyivät impulsiivisuuden asteeseen. Niistä nuorista, jotka vastasivat olevansa ”täysin samaa mieltä” väitteestä ”Minusta on jännittävää tehdä asioita, joiden takia saatan joutua

⁹ *Le Figaro* -lehdessä 19.5.2006 julkaistut otteet tutkimuksesta.

¹⁰ *Le Figaro* -lehdessä 14.11.2005 raportoidut kommentit.

¹¹ ”*En patrouille avec les durs de la police*”, *Le Point*, nro 1730, 10.11.2005.

vaikeuksiin”, 35,4 prosenttia oli elämänsä aikana sytyttänyt tulipaloja tai heittänyt kiviä. Nuorista, jotka eivät olleet väitteestä samaa mieltä, vain 4,4 prosenttia oli tehnyt tällaista. Niistäkin, jotka olivat ”melko samaa mieltä”, 22,1 prosenttia oli käyttäytynyt näin. Niiden nuorten, joita vaara ei viehätä, ja muiden nuorten välinen ero on nelin- tai jopa yhdeksänkertainen!

4 Poliittinen johto ja poliisijohto

Mellakka-aallon tärkeisiin taustatekijöihin on laskettava myös poliisijohdon puutteet. Eräät sen piirteet liittyvät Ranskan poliisijärjestelmään, eräät taas turvallisuuspolitiikan suuntaviivoihin.

Ranskan poliisijärjestelmä on erittäin keskitetty ja paikallistasolla pirstaleinen. Poliisin eri osastoja ei ole organisoitu keskinäistä viestintää silmällä pitäen: niitä kaikkia hallinnoidaan Pariisissa poliisin pääjohtajan alaisuudessa, mutta paikallistasolla osastoilla ei ole yhteistä koordinoivaa tahoja. Koska poliisi on lisäksi valtiollinen, sillä ei ole yhteyttä paikallishallintoon, kuten kuntiin ja departementteihin. Tämä saa poliisin reagoimaan hitaammin, koska siltä puuttuu tietoja tai se ei luota kunnan tai departementin välittämiin tietoihin.

Ranskan poliisi, joka henkilöstömäärältään kuuluu Euroopan suurimpiin poliisiorganisaatioihin asukaslukuun nähden (240 000 poliisia 60 miljoonan asukkaan maassa), ei näin ollen kyennyt reagoimaan tilanteen vaatimalla tavalla. Keskiviikkoyöllä 2.11. oli määrä pitää Lillen ja Manchesterin välinen jalkapallo-ottelu Stade de France -stadionilla Saint-Denis'ssä. Järjestysvalta lähetettiin siis turvaamaan tätä tapahtumaa noin 800 konstaapelin voimin. Nämä joukot vähennettiin poliisiasemien konstaapelivahvuudesta, ja lisäksi tehtävään määrättiin komisarioitakin. Vaikka tilanne oli lokakuun 31. päivän ja marraskuun 1. päivän välillä selvästi huonontunut (vrt. kaavio 1) ja Aulnayn, Blanc-Mesnilin, Sevranin, Bobignyn, Bondyn, Clichyn, Neuilly-sur-Marnen ja Montfermeil'n kunnat olivat kaikki levottomuuksien kourissa, marraskuun 2. päivän yöllä ainoastaan departementissa, jossa tuolloin mellakoitiin (departementissa 93), oli ainoastaan yksi komisario kolmea erittäin räjähdysaltista piiriä kohti. Poliisi ei myöskään onnistunut hankkimaan vahvistuksia riittävän nopeasti, vaikka organisaation valtakunnallisen rakenteen pitäisi periaatteessa tehdä se mahdolliseksi.

1990-luvun alun mellakat olivat edistäneet yhtenäistä mellakanhallintaa. Valvontayksiköihin tukeutuvia kriisiyksiköitä oli testattu ja ne oli otettu yleiseen käyttöön. Ranskan sisäisen turvallisuuden tutkimuslaitoksen I H E S I:n korkea-arvoinen virkamies Jean-Marc Erbès oli suosinut tätä menetelmää. Vuonna 1998 yksiköissä ruvettiin kehittämään yhteistyötä muiden muassa kunnanvaltuutettujen, asuntoyhtiöiden, liikenneyhtiöiden ja valtion laitosten kanssa. Prefekteille osoitetulla kiertokirjeellä perustettiin yleisesti näitä yksiköitä, jotka keräsivät paikallistasolla kaiken tiedon

yhteen. Sittemmin tämä osaaminen on kadonnut, kun hierarkiaa on tiukennettu Pariisin keskushallinnon hyväksi.

Vuoden 2002 jälkeisten hallitusten politiikka poliisiasioissa voidaan kokonaisuudessaan tiivistää sanaan ”henkilöllisyystarkastukset”. Tämä pätee myös kaupunkiväkivaltaan ja mellakoihin. Yleisen turvallisuuden keskusviraston 24.10.2005 antamassa tiedotteessa sanotaan: ”Vain oikeusjärjestelmän vastauksen ymmärrettävyydellä ja seuraamusten esimerkillisyydellä voidaan vaikuttaa kestävästi kaupunkiväkivallan tilastoihin¹².” Poliisi valmistautui pidättämään mellakoijat, se ei pyrkinyt estämään mellakoita eikä purkamaan jo syttyneitä mellakoita samaan tapaan kuin esimerkiksi panttivankikriiseissä. Tilanearvioinnin väheksyminen ja toiminnan painottaminen on suorastaan sääntönä: ”Kun pyritään ymmärtämään, etsitään jo puolusteluja”, sisäministeri Sarkozy on säännöllisesti julistanut¹³.

Päätelmä: monen erilaisen tekijän yhdistelmä

Mellakka-aallon tärkeimpinä syinä voidaan kaiken kaikkiaan luetella seuraavat tekijät: ensimmäisten yhteenottojen kiihkeys päästi liikkeelle hyvin herkästi tarttuvan viruksen; nuorten psykologiset asenteet (mellakan viehäytys ja voimakkaiden elämysten halu) sekä taustatilanne (nuorten suuri osuus väestöstä, vähemmistöjen asema, laajalle levinnyt epävarmuus ja rikollisuus, kehnot suhteet poliisiin) muodostivat otollisen maaperän paikalliselle leviämiselle; ensimmäisen väkivaltajakson aikana kriisinhallinta oli kaoottista – se ei onnistunut muuttamaan tapahtumien kurssia, vaan johti jopa yhteenottojen kärjistymiseen; viranomaiset olivat tuhonneet välineet, joiden avulla he voisivat analysoida ja jopa ennakoida kriisejä; poliisin eristyisyys paikallisympäristöstään ja uhkarohkeat päätökset johtivat siihen, että voimavarat eivät riittäneet ensimmäisiin levottomuuksiin vastaamiseen, ja mellakat levisivät pian koko Île-de-Francen departementtiin; poliisin valtiollinen järjestelmä kärsi keskitetystä organisaatiosta: poliisi oli liian kaukana välikohtauksista, se oli saanut liian vähän tietoja, se reagoi liian hitaasti ja tunki kenttää liian huonosti, joten se ei pystynyt mobilisoimaan tai koordinoimaan joukkojaan. Myös tiedotusvälineillä oli oma osuutensa mellakoiden leviämisessä, mutta ei niinkään paikallistasolla vaan pikemminkin valtakunnallisella tasolla (kaukana toisistaan sijaitsevien kaupunkien välillä).

Suomennos ranskan kielestä: Titia Schuurman / Valtasana Oy

¹² Sisäinen tiedote 24.10.2005.

¹³ Esimerkiksi keskustelussa Tariq Ramadanin kanssa. Nicolas Sarkozy, France 2 -televisiokanava, Cent minutes pour convaincre, marraskuu 2003.

KIRJALLISUUS

- Apter, Michael** (1992). *The psychology of Excitement*. The Free Press, New York.
- Bègue, Laurent** (2000). Attachements sociaux, croyances conventionnelles et délinquance. IHESI:n tilaama tutkimusraportti. Université Pierre Mendès France, Grenoble.
- Bergesen, Albert & Herman, Max** (1998). Immigration, Race, and Riot: The 1992 Los Angeles Uprising. *American Sociological Review*, 63, s. 39–54.
- Braud, Philippe** (1993). La violence politique, repères et problèmes. *Cultures & Conflits* no 9–10, s. 13–42.
- Collins, William J. & Margo, Robert A.** (2004). The Economic Aftermath of the 1960s Riots in American Cities: Evidence from Property Values. NBER (National Bureau of Economic Research) Working Paper No. 10493, julkaisematón asiakirja, 31 sivua.
- Katz, Jack** (1988). *Seduction of Crime*. Basic Books, New York.
- Myers, Daniel J.** (1997). Racial Rioting in the 1960s: An Event History Analysis of Local Conditions. *American Sociological Review*, 64, s. 94–112.
- Myers, Daniel J.** (2000). The diffusion of collective violence: Infectiousness, Susceptibility and Mass Media Networkd. *American Journal of Sociology*, 106, s. 173–208
- Rebughini, Paola** (1999). Réflexions sur la "violence juvénile". Un regard comparatif sur la situation française et italienne dans les banlieues de Lyon et de Milan. *Recherches Sociologiques*, 30-1, s. 139–156.
- Roché, Sebastian** (2001). *La délinquance des jeunes, les 13–19 ans racontent leurs délits*. Le Seuil, Pariisi.
- Roché, Sebastian** (2006). *Le frisson de l'émeute. Banlieues et violences urbaines*. Le Seuil, Pariisi.
- Roy, Olivier** (2005) Intifada des banlieues ou émeutes de jeunes déclassés ? *Esprit*, joulukuu 2005, s. 26–30.
- Smelser, N. J.** (1962) *Theory of Collective Behavior*. The Free Press, New York.
- Snyder, David** (1979) Collective violence processes: Implications for disaggregated theory and research. *Research in Social Movements, Conflict and Change*, 2, s. 35–61.